

толицька Церква. 2012, 17 лютого. URL: <http://www.sde.org.ua/muzei/item/1939-patriarkh-josyf-slipyj-dukhovnyj-borec.html?tmpl=component&print=1>

2. 1892 – народився Йосип Сліпий. *Український інститут національної пам'яті*. 2022, 17 лютого. URL: <https://web.archive.org/web/20220225171236/https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lyutyu/17/1892-narodyvsya-yosyp-slipyy>

3. Петровський О. М. Йосиф Сліпий – приклад національного патріотизму та служіння українському народу. *Проблеми національно-патріотичного виховання: історичний та психолого-педагогічний аспекти*: збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (до 125-річчя від дня народження Йосипа Сліпого). Тернопіль, 2017, 23 лютого / уклад.: В. С. Мисик, І. Ф. Янюк, Т. Г. Дідух та ін. Тернопіль: Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2017. С. 46–47.

4. Блаженніший Патріарх Йосиф Сліпий. Заповіт. Тернопіль: Джура, 2010. 48 с.

5. Блаженніший Патріарх Йосиф Сліпий. Віра і наука. Тернопіль: Джура, 2011. 56 с.

Кубов Мирослав

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА УВ'ЯЗНЕННЯ В ЛИСТАХ ВАСИЛЯ СТУСА

Ключові слова: Василь Стус, листування, епістолологія, дисидентський рух, ув'язнення.

Keywords: Vasyl' Stus, correspondence, epistolary studies, dissident movement, imprisonment.

Постать Василя Стуса є монументальною: він не просто створив сотні прекрасних віршів, – окрім цього він брав активну участь у дисидентському русі. Тому важливо досліджувати його не тільки як митця, а також як визначну постать у політичному житті України радянської доби. Він провів значну частину життя в ув'язненні, тому його листи мають епістологічну цінність і в аспекті вивчення умов утримання політичних в'язнів у СРСР.

Попередні студії щодо листів Василя Стуса були наявні в роботах таких дослідників як Н. Загоруйко, С. Богдан, Г. Райбедюк та інших [2; 3; 8]. Серед ключових досягнень цих досліджень варто виділити значне епістолярне відкриття у листах, дослідили різні сторони особистості Василя Стуса, зокрема його описи дружини, тональності та риси характеру і життєві погляди.

Перше, про що варто згадати, – Василь Стус активно підтримував зв'язки зі своїми колегами, навіть коли був ув'язнений, тому велику кількість інформації про їхню дисидентську діяльність можна знайти саме у листуванні Стуса з ними. Він списувався з багатьма різними політичними персоналіями (Левко Лук'яненко), критиками та літературознавцями (Іван Світличний). Здебільшого в листах вони розмовляли про мистецтво, життєві спогади, філософію, але інколи говорили й про важке становище дисидентів, про життя ув'язнених та долю колег [1; 5].

Однак у листуванні з рідними теж можна дізнатися певні деталі щодо політичної діяльності В. Стуса. У «Листі до рідних від 12.09.1976 р.» продемонстровано погіршення умов для політв'язнів. Листи рідним бракували під різними приводами, змушуючи переписувати по кілька разів; листи В. Стусу конфіскували разом із його власними зошитами, нотатками; в умовах ув'язнення погіршувалося здоров'я поета, тим часом він продовжував хвилюватися про операції та загальний стан рідних йому людей [6].

Що ж можна дізнатись про політичне життя в країні та участь у ньому відомого поета з листів? Стус, попри своє ув'язнення, постійно цікавився долею колег-ув'язнених, наприклад: «*як стоїть справа у недавніх в'язнів – чотирьох. Кому це дали 15 літ (П. Рубанові?), а кому 8? За що?*» [6]. До того ж Стус намагався допомогти своїм колегам, міг передавати через інших одяг, їжу, вірші тощо. Коли щось дізнавався, також розповідав про долю ув'язнених, які зазнали тяжких травм або загинули. Також Стус писав про те, що місцева адміністрація намагалася зробити з нього злодія, постійно підселяючи в камеру небезпечних та провокативних сусідів [4]; зазнавав постійного побиття, погроз, допитів, давали багато обмежень, але попри це, він брав активну участь у акціях протесту, наприклад, голодуванні. Про всі ці випадки він розповідав співрозмовникам. Розповідав, що намагався подавати позови на адміністрацію через завдані йому торттури, також на видавництва, які не хотіли повертати йому збірки віршів. Ще Василь частенько розповідав своїм співрозмовникам про брехливі статті, які писали про нього, наприклад: «*Райгазетка подає в трьох номерах три підвальні статті, закінчення друкування якої може стати початком мого другого туру. Стаття гідка, наскрізь брехлива*» [4].

Окремою деталлю його ув'язнення була його творчість, яка теж зазнавала значних утисків. Багато збірок віршів, які конфіскували під час обшуків, так і не повернули – повертали лише деякі. В. Стус мав творчу кризу, через що не міг багато віршів закінчити [4].

Окремо хочеться зазначити, як Стус описував процес листування: він вказував, що більшість листів не доходить, кожен ув'язнений мав свій список заборонених персон, із якими не міг переписуватись, також він розповідав про те, що листи потрібно правильно оформляти, і тоді менше шансів, що їх конфіскують [7]. В. Стус зі співбесідниками дотримувались достатньої конспірації, знали, про що можна писати, про що не можна, а що можна лише завуальовано описати. Інколи було листування за кордон, але, хоч деякі листи Василь зміг відправити в Канаду та США, відповіді звідти він не отримував [8].

Отже, проаналізувавши зміст листування Василя Стуса з його родиною, колегами та знайомими, можна дізнатись багато деталей про те, як дисиденти вели справи навіть в ув'язненні, а саме обмінювались між собою інформацією щодо ув'язнених, передавали їм одяг, музику та вірші. Також із листів можна частково сформулювати картину жахливих умов перебування поета, який, попри це, зберігав оптимізм та проявляв свою небайдужість і громадянську позицію. На основі цього можна вважати листи Василя Стуса корисним епістологічним джерелом для низки сфер досліджень.

Джерела та література

1. 1978 рік. Два листи до Івана Світличного. *Стус Центр*. URL: <https://stus.center/p/listido-ivana-svitlichnogo-845404>
2. Богдан С. Моделювання образу коханої за листами В. Стуса. *Волинський державний університет ім. Лесі Українки. Науковий вісник*. Луцьк, 2004. № 6. С. 73–79.
3. Загоруйко Н. А. Листи Василя Стуса як феномен епістолярної творчості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Філологічна*. 2011. Вип. 21. С. 185–196.

4. Лист до Панаса Заливахи. Листопад 1966 р. *Стус Центр*. URL: <https://stus.center/p/list-do-panasa-zalivakhi-listopad-1966-r-8382>
5. Лист до Левка Лук'яненка від 17.06.1977 р. *Стус Центр*. URL: <https://stus.center/p/list-do-levka-lukianenka-vid-17061977-r-830113>
6. Лист до рідних від 12.09.1976 р. *Стус Центр*. URL: <https://stus.center/p/list-do-ridnikh-vid-12091976-r-841319>
7. Лист до Євгена Сверстюка від 08.03.1979 р. *Стус Центр*. URL: <https://stus.center/p/list-do-ievgena-sverstiuka-vid-8031979-r-845981>
8. Райбедюк Г. Мемуарний образ Василя Стуса. *Наш український дім: Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори*. 2014. № 1. С. 35–40.

Дзюба Галина

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ: ПОЧАТКИ ПРОСВІТЛЕННЯ ЗА ДЕМОКРАТІЮ ВЕЛИКИМ УКРАЇНСЬКИМ ДІЯЧЕМ

Ключові слова: *В'ячеслав Чорновіл, суспільно-політичні ідеї, кримське питання.*

Keywords: *Vyacheslav Chornovil, socio-political ideas, the Crimean issue.*

Історія України є надзвичайною, і вона славиться своїми патріотами, завдяки яким Україна стала незалежною державою. Одним із таких відданих патріотів був В'ячеслав Чорновіл, який ніколи не боявся висловлювати свої думки вголос. Він завжди був відданим своїй державі, його складний життєвий шлях дає нам зрозуміти, що потрібно боротися за те, що так цінуєш. В. Чорновіл виступав за демократію і свободу. Все життя він боровся за незалежність України. Це діяч, який запам'ятався як ідеальний лідер української держави. Але яким же було його «нестандартне» мислення, чому його не обрали президентом України?

В'ячеслав Чорновіл у 1955 р. вступив у Київський національний університет імені Тараса Шевченка». У свої студентські роки В'ячеслав був завжди активним студентом і вчився на відмінно. «З першого курсу Чорновіл протестував проти невідповідності занять вимогам часу та проти обмежень, публікував гострі статті, не боявся брати слово на зборах і відверто виступати» [1, с. 1]. Перейшовши на другий курс, В'ячеслав Чорновіл виступав проти однопартійності, через це його осудили за так би мовити «нестандартне» мислення на сторінках факультетської газети «Журналіст». Його засуджували студенти і викладачі [3, с. 148]. Через своє нестандартне мислення В'ячеслав не отримав роботу у Києві, тому він поїхав працювати у Львів на телебаченні. Там він продовжував просувати здобутки національної культури та підтримував зв'язки зі львівською інтелігенцією.

Через три роки В'ячеслав повертається до Києва з метою захистити дисертацію. Тут він відновив зв'язки з київською інтелігенцією. В'ячеслав Чорновіл є учасником і розповсюджувачем «самвидаву» у Києві. Через відкритість і громадянську позицію Чорновіла не було зараховано до аспірантури [1, с. 2].

В'ячеслав Чорновіл проявив себе у листі з Вінницького концтабору в 1968 році, у якому підтримував соціалізм із демократичними свободами, а також коментував проблеми національної мови [5, с. 734]. Він хотів створити інше суспіль-